

Agnieszka Kowalczyk-Kassyk

NIEZBĘDNA WIEDZA NAUCZYCIELA AKADEMICKIEGO Z WYKSZTAŁCENIEM EKONOMICZNYM O STUDENCIE JAKO PODMIOCIE KSZTAŁCENIA

ESSENTIAL KNOWLEDGE OF ACADEMIC TEACHER WITH ECONOMIC EDUCATION ABOUT STUDENT PERSON AS EDUCATION SUBJECT

Katedra Ekonomii, Zakład Ekonomiki, Uniwersytet Szczeciński
ul. Żołnierska 47, 71-210 Szczecin, e-mail: agnieszka.kowalczyk-kassyk@zut.edu.pl

Summary. Pedagogy is searching for optimal conditions to effective wielding influence on alumnus. Moreover, overriding aim of education is comprehensive development of personality and all (contents, methods, resources, organizing of educational system) is intended to accomplish that goal. The attention is drawn to the need of creating appropriate atmosphere between teacher and pupil, which allows for breaking any barriers between them, in which there is possible empathy, perceiving difficulties which have pupil and give him help. Efficiency of that process in largely depends on teacher knowledge of human development. Therefore in this study it was characterized: student person as education subject with particular emphasis on age characteristic, developmental and life tasks in youthful years, theory of professional development, factors determining process of choice the field of study and professional success.

Słowa kluczowe: adolescencja (cechy wieku), osoba studenta, podmiot kształcenia, sukces zawodowy, teorie rozwoju zawodowego, zadania rozwojowe i życiowe.

Key words: adolescence (age characteristics), developmental and life tasks, education subject, person of student, professional success, theories of professional development.

WSTĘP

Najbardziej ogólnym, a zarazem strategicznym celem współczesnej szkoły, jest rozwijanie postawy twórczej rozumianej jako zespół dyspozycji poznawczych, emocjonalno-motywacyjnych i działaniowych (behawioralnych), który umożliwi jednostce reorganizowanie dotychczasowych doświadczeń, odkrywanie i konstruowanie czegoś dla niej nowego i wartościowego. Oznacza to konieczność realizacji, między innymi, następujących celów kształcenia i wychowania (Plewka 1999):

– w zakresie sfery poznawczej: rozwijanie zdolności i umiejętności myślenia twórczego, pobudzanie aktywnego stosunku do uzyskiwanych informacji, kształtowanie umiejętności przewidywania skutków różnych działań twórczych, przekazywanie elementów wiedzy o procesie twórczym, jego mechanizmach, warunkach, wytworach oraz o osobowości twórczej;

– w zakresie sfery emocjonalno-motywacyjnej: rozwijanie ciekawości poznawczej, pomoc uczącym się w odkrywaniu własnych możliwości twórczych oraz w przezwyciężaniu barier poznawczo-motywacyjnych, rozwijanie optymistycznego stosunku do własnych aspiracji życiowych, pobudzanie otwartości na odmienne opinie, rozwijanie tolerancji;

– w zakresie sfery działaniowej: pobudzanie do zaradności, podejmowania działań w sytuacjach otwartych (niepewnych), kształtowanie umiejętności realizowania własnych pomysłów, zachęcanie do wdrażania i sprawdzania idei zaprojektowanych rozwiązań.

Kształtowanie takich umiejętności i postaw ma na celu wychowanie ludzi, którzy między innymi:

- są skłonni traktować większość sytuacji życiowych jako zadania;
- są racjonalni w działaniu;
- chętnie poszukują informacji ułatwiających ich działanie;
- są wewnątrzsterowni, czyli prezentują przewagę nastawień samokontrolnych nad skłonnością do poddawania się kontroli przez inne osoby;
- są odpowiedzialni za własne decyzje;
- łatwiej znoszą porażki.

W tradycyjnym (instytucjonalnym) modelu szkoły realizacja wspomnianych zadań jest utrudniona – po pierwsze, ze względu na to, że wychowanie i nauczanie opiera się na systemie norm, których oddziaływanie powoduje, że człowiek jest zmuszony dopasować się do tych formalnych ram unifikujących jego życie; po drugie – dlatego, że układ instytucjonalny sprzyja między innymi: uzależnieniu studenta od nauczycieli odgrywających przypisane im urzędowo role dydaktyczno-wychowawcze, w tym kontrolno-oceniające, orientacji instrumentalistycznej prowadzącej do zaspokajania wyłącznie własnych potrzeb, orientacji na karę i unikanie złego postępowania ze względu na zagrożenie ze strony przełożonych.

Z uwagi na wspomniane fakty układ instytucjonalny jest przedmiotem krytyki i skłania do poszukiwania innych koncepcji instytucji wychowawczych, proponujących w miejsce zewnętrznych, sztucznie stworzonych, mechanizmów rozwoju człowieka warunków do samorealizacji. W nowej filozofii edukacji zakłada się, że aby był możliwy rozwój podmiotowej, regulowanej wewnętrznie i samorealizującej się, osobowości studenta, należy:

- eliminować czynniki lękotwórcze w różnego rodzaju procedurach dyscyplinujących (kontrola i ocena);
- zastępować metody podające metodami wymagającymi dialogu z młodzieżą, zadania odtwórcze zadaniami wymagającymi myślenia produktywnego i innowacyjności postaw i zachowań;
- zmieniać styl kierowania z paternalistycznego na partnerski;
- uznać zasadę jedności kształcenia i wychowania;
- stwarzać warunki do rozwoju podmiotowej, regulowanej wewnętrznie i samorealizującej się osobowości studenta.

Realizacja tych postulatów nie jest możliwa bez ustrukturyzowanej wiedzy na temat ich adresata, czyli podmiotu kształcenia (osoby studenta).

Wspomniane przesłanki implikują cel niniejszego opracowania (o charakterze deskryptywnym), którym jest: przybliżenie osoby studenta jako podmiotu kształcenia, ze szczególnym uwzględnieniem cech wieku, zadań rozwojowych i życiowych w okresie młodzieńczym, teorii rozwoju zawodowego, czynników warunkujących proces wyboru kierunku kształcenia i sukcesu zawodowego.

Przy czym przyjęcie wspomnianego celu pracy podyktowane było, po pierwsze, tym, że w literaturze przedmiotu dominuje pogląd, iż dzięki znajomości właściwości psychicznych i rozwojowych człowieka można wyjaśniać i przewidywać jego działania, a także je kształtować; po drugie zaś – tym, że praca ta z założenia kierowana jest do nauczycieli akademickich z wykształceniem ekonomicznym, a więc takim, które nie zapewnia zbyt dużej wiedzy nt. osobowości i zachowań człowieka.

ADOLESCENCJA – CECHY WIEKU

W literaturze przedmiotu (Holstein-Beck 1999) podaje się, że życie człowieka składa się z trzech cykli: okresu młodzieńczego (poniżej 30 lat), okresu życia dorosłego (30–45 lat), okresu życia dojrzałego (powyżej 45 lat). Na każdy cykl, według różnych autorów, przypada „[...] 6–8 stadiów rozwojowych, faz [...]” (Jamka 1997, s. 91) lub kryzysów normatywnych (Bańka 1995).

W świetle zaprezentowanej klasyfikacji etapów życia człowieka studenci to osoby znajdujące się w okresie adolescencji (dorastania). Obecnie, czyli w XXI wieku, kiedy znacznie wydłużył się czas uczenia się, obserwowane są zmiany polegające na tym, że (Bańka 1995):

- określoną pracę lub karierę wybiera się późno,
- później następuje podporządkowanie się koniecznościom ekonomicznym,
- wydłuża się okres „psychospołecznego moratorium” w postaci większego przyzwolenia na „błędy młodości”,
- wydłuża się okres związany z podejmowaniem odpowiedzialności osobistej, a w konsekwencji przedłuża się okres przebywania w domu rodzinnym.

Adolescencja obejmuje bardzo odległe od siebie grupy wiekowe, np. czternasto- i trzydziestolatków.

Z tego względu psychologowie coraz częściej wskazują na konieczność wyróżnienia fazy postadolescencyjnej, która byłaby okresem pośrednim „[...] między klasycznie pojętą młodzieńczością jako fazą eksperymentowania na sobie a klasycznie pojętą dorosłością jako fazą odpowiedzialności i stałego związania się z rolą zawodową [...]” (Bańka 1995, s. 155–156).

Młodzieńczość jest bardzo specyficzną fazą życia człowieka, jest to bowiem czas gwałtownego rozwoju biologicznego, dojrzewania seksualnego, rozwoju osobowości w znaczeniu odkrywania własnej odrębności, rozwoju emocjonalnego, moralnego, poznawczego oraz poszukiwania własnych sposobów na życie. Nie było tej fazy w społeczeństwach pierwotnych i przedindustrialnych. Dziecko traktowano jak miniaturę dorosłego, a granice między dzieciństwem i dorosłością wyznaczały rytuały inicjacji. Adolescencję wyodrębniono jako fazę przejściową pomiędzy dzieciństwem a dorosłością dopiero w XIX wieku.

Takie rozumienie terminu „adolescencja” przyjęto także w niniejszym opracowaniu. Uznano jednak, iż w tak sformułowanej definicji uściślenia wymagają pojęcia: rozwój, rozwój psychiczny / emocjonalny, rozwój poznawczy, rozwój moralny i rozwój zawodowy.

Termin „rozwój” został wprowadzony przez Arystotelesa (384–322 r. p.n.e.) jako pojęcie pomocne w udzielaniu odpowiedzi na pytanie, jak rozumieć istotę tego, co leży u podłoża różnorodnych zmian w zjawiskach. W niniejszej pracy termin „rozwój” oznacza „[...] ciąg zmian (przemian, przekształceń) o określonym ukierunkowaniu niezależnie od tego, czy ich kierunek oceniany jest pozytywnie czy nie [...]” (Przetacznik-Gierowska i in. 2000, s. 46). Rozumienie pojęcia „rozwój psychiczny / emocjonalny” przyjęto za Przetacznik-Gierowską i Tyszkową (2000, s. 47), według których jest to „[...] pojęcie odnoszące się do zmian tego specyficznego układu, jakim jest psychika i zachowanie się człowieka, który [...] stanowi układ ewolucyjny [...]. Gdy więc mówimy o rozwoju psychicznym, mamy na myśli zmiany i przekształcenia tego układu, jaki stanowi psychika człowieka wraz z kontrolowanym przez

nią zachowaniem [...]” (s. 47). Przez rozwój poznawczy w niniejszej pracy rozumieć należy „[...] proces nabywania serii jakościowych intelektualnych osiągnięć [...]” (Turner i in. 1999, s. 51) Z rozwojem psychicznym / emocjonalnym i poznawczym ściśle związany jest rozwój moralny jednostki, przez który rozumieć należy specyficzny charakter rozumowania towarzyszący pytaniom, dotyczącym różnic między dobrem a złem, prawdą a fałszem, jakie stawia sobie człowiek w miarę dojrzewania fizycznego, poznawczego i dojrzewania osobowości (Bańka 1995). Rozwój zawodowy oznacza w niniejszej pracy „[...] ustawiczne wiązanie obrazu własnego «ja» z rolą zawodową [...]” (Bańka 1995, s. 157).

Na tle wymienionych stadiów rozwoju poznawczego, psychicznego, moralnego i zawodowego młodzieńczość jest etapem życia człowieka charakteryzującym się (Jaskot 1994, Bańka 1995):

– pojawieniem się myślenia formalnego (abstrakcyjnego), dzięki któremu jednostka ma możliwość realistycznej oceny nowych idei, zdolna jest – dzięki opanowaniu metody hipotetyczno-dedukcyjnej – wyprowadzić z hipotez logiczne konsekwencje, jest skłonna do eksperymentowania, chętnie poddaje próbom swój potencjał personalny, stawiając sobie coraz wyższe wymagania;

– osiągnięciem najwyższej zdolności do zróżnicowanych reakcji na warunki zewnętrzne;

– osiągnięciem najwyższej sprawności pamięci operatywnej, umiejętności rozwiązywania zadań werbalno-logicznych oraz najwyższej zdolności przenoszenia uwagi, a także kształtowaniem się tożsamości jednostki, a więc odrębności (autonomii);

– przystosowywaniem się (adaptacją) do przyszłości poprzez poszukiwanie odpowiedzi na pytania: kim jestem?, kim mogę być?;

– dojrzewaniem moralnym, które jest niezbędnym warunkiem moralnych zachowań;

– kształtowaniem się obrazu przyszłości zawodowej.

Jest to także „[...] okres sprzeczności, który opisywany jest zarówno jako okres wrażliwości, jak i reakcji gruboskórnych, rozważli i lekkomyślności, postaw liberalnych oraz postaw konserwatywnych, optymizmu i pesymizmu, idealizmu i materializmu [...]” (Bańka 1995, s. 156).

Na podstawie przedstawionych faktów przyjęto, że studenci to jednostki:

– będące w trakcie intensywnego rozwoju;

– charakteryzujące się zestawem mniej lub bardziej skryzalizowanych wyobrażeń, umiejętności, postaw i aspiracji;

– legitymujące się formalnym świadectwem dojrzałości potwierdzającym ich samodzielność i sprawność intelektualną;

– charakteryzujące się chęcią samodoskonalenia;

– wewnętrznie zinterioryzowane, przy czym większą rolę odgrywają motywy wewnętrzne;

– „lepne emocjonalnie”, głodne kontaktów emocjonalnych;

– poszukujące partnera życiowego – reorganizuje się wówczas styl życia, często pojawia się potomstwo;

– odznaczające się silnym dążeniem do zmian oraz autonomii, które są sprzeczne z rygorami wynikającymi z organizacji procesu kształcenia (Hendryk 2000).

PODSTAWOWE ZADANIA ŻYCIOWE I ROZWOJOWE W OKRESIE MŁODZIEŃCZYM (18–25 LAT)

Indywidualny rozwój każdego młodego człowieka można rozpatrywać pod względem pragmatycznym, a więc pod względem osiągnięć (zadań) rozwojowych, jakich społeczeństwo oczekuje od jednostki w danym okresie rozwojowym, oraz pod względem teleologicznym, a więc pod względem zespołu celów (zadań życiowych), które człowiek od urodzenia realizuje w sposób mniej lub bardziej świadomy i skuteczny. Termin „zadanie rozwojowe” oznacza problemy pojawiające się w określonym okresie życia jednostki, których pomyślne rozwiązanie prowadzi do zadowolenia oraz sukcesu przy podejmowaniu zadań późniejszych. Natomiast niepowodzenie powoduje trudności w podejmowaniu następnych zadań (Przetacznik-Gierowska i in. 2000).

Pojęcie zadań życiowych zostało wprowadzone na oznaczenie „[...] takich problemów, jak miłość i seks, praca i szkoła, przyjaciele i społeczeństwo «ja» znaczenie i sens życia [...]” (Bańka 1995, s. 156).

W okresie adolescencji zasadniczym wyzwaniem, jakiemu musi sprostać każda młoda osoba, jest pogodzenie zadań rozwojowych z zadaniami życiowymi.

Podstawowe zadania życiowe i rozwojowe w okresie adolescencji przedstawiono rys. 1.

ZADANIE ŻYCIOWE	<p>W zakresie socjalizacji:</p> <ul style="list-style-type: none"> – osiąganie dojrzałych więzi z rówieśnikami obojga płci – ukształtowanie i realizacja społecznej roli męskiej lub kobiecej – osiągnięcie niezależności uczuciowej od osób dorosłych – przygotowanie do małżeństwa i życia w rodzinie – dążenie i osiągnięcie postępowania odpowiedzialnego społecznie <p>W zakresie osiągania niezależności ekonomicznej:</p> <ul style="list-style-type: none"> – edukacja – przygotowanie do zawodu i wybór zawodu – próby pracy zawodowej 	ADOLESCENCJA	<p>W zakresie rozwoju poznawczego:</p> <ul style="list-style-type: none"> – osiągnięcie poziomu myślenia formalnego <p>W zakresie rozwoju psychicznego / emocjonalnego:</p> <ul style="list-style-type: none"> – koncentracja na „ja” (przyjaciele i grupy społeczne) – miłość i tożsamość <p>W zakresie rozwoju moralnego:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wypracowanie systemu wartości i systemu etycznego jako drogowskazu rozwoju, sensu życia i zachowań <p>W zakresie rozwoju zawodowego:</p> <ul style="list-style-type: none"> – szkoła – praca – „ja” egzystencjalne 	ZADANIA ROZWOJOWE
------------------------	---	---------------------	---	--------------------------

Rys. 1. Podstawowe zadania życiowe i rozwojowe w okresie adolescencji

Źródło: opracowanie własne na podstawie Przetacznik-Gierowskiej i Tyszkowej (2000) oraz Bańki (1995).

Wśród przedstawionych zadań życiowych i rozwojowych, jakie mają do wykonania osoby w okresie adolescencji, szczególne znaczenie ma proces wyboru zawodu oraz determinujące go czynniki ze względu na to, że:

- jest to jedna z najbardziej krytycznych sytuacji w życiu człowieka, ponieważ decydowanie o zawodzie następuje, z jednej strony, przy małej znajomości własnych możliwości, a z drugiej strony – w wieku rozwojowym uniemożliwiającym całościowe rozumienie uwarunkowań i wymagań dotyczących przyszłej roli zawodowej;

– decyzja dotycząca wyboru zawodu jest równoznaczna z decyzją o kierunku kształcenia, a zatem określa intelektualną stronę osobowości, ale także wyznacza systemy wartości i przyszłe miejsce w społeczeństwie (Banach i in.1968);

– niewłaściwy wybór drogi kształcenia (zawodu) może zwiększać ryzyko nieotrzymania przez absolwenta pierwszej pracy.

Opisowi, wyjaśnianiu i prognozowaniu zachowań zawodowych człowieka służą teorie rozwoju zawodowego (kariery zawodowej, wyboru zawodu), bowiem umożliwiają udzielenie odpowiedzi na następujące pytania (Kuryjaniuk 1982) :

- dlaczego ludzie wybierają określony zawód?,
- jakie czynniki decydują o sukcesie zawodowym?,
- jakie są przyczyny niepowodzeń zawodowych?

Przegląd teorii rozwoju zawodowego pozwala na stwierdzenie, że decyzje o wyborze drogi kształcenia / zawodu są uwarunkowane (Wilska-Duszyńska 1989) między innymi przez:

– presję społeczną, wyrażającą się wartościowaniem różnych kierunków kształcenia (zawodów) na dającą lepszą i gorszą pozycję społeczną;

– wpływ rodziny, która w trosce o przyszłość młodego człowieka skłania go do wyboru określonej drogi kształcenia i zawodu;

– czynniki indywidualne – osobowościowe, na przykład zainteresowania, zdolności;

– aktywność człowieka, wyrażającą się w szeroko pojętej działalności, którą można rozpatrywać z punktu widzenia: procesu motywacji, a więc tego, jak motywowana jest jednostka, lub treści motywacji, a więc tego, co motywuje człowieka (Reykowski 1979).

PODSUMOWANIE

Podsumowując, należy podkreślić, że okres młodzieńczy (18.–25. rok życia) to okres realizowania takich zadań życiowych, jak:

- zakończenie edukacji;
- zdobycie zawodu;
- zaprojektowanie kariery życiowej i zawodowej;
- podjęcie pracy zawodowej;
- wybór partnera życiowego, założenie gospodarstwa domowego, zawarcie związku małżeńskiego;
- uczenie się nowych ról społecznych;
- kierowanie dalszym samorozwojem;
- radzenie sobie ze zdarzeniami życiowymi;
- przygotowanie się do zadań drugiego etapu wczesnej dorosłości.

Jest to także okres, w którym mogą wystąpić następujące trudności rozwojowe (Bacelewska 2006):

- brak przygotowania psychicznego do podjęcia nowych ról społecznych;
- zafiksowanie się na zachowaniach z poprzednich okresów rozwojowych i niemożność ich przewyciężenia, infantylizm, ciągle poszukiwanie sensu życia;
- zachowania nerwicowe, presuicydialne, konfliktowość i agresja;
- syndrom „liścia na wietrze” (życie z dnia na dzień);

- brak zainteresowań ideowych, a przejawianie jedynie zainteresowań egzystencjalnych.
- Cechy okresu adolescencji generują podstawową rolę nauczyciela, którą jest udzielanie wsparcia, a nie ujarzmianie, co oznacza, że w pracy ze studentami należy:
- określać obowiązujące normy i zasady oraz konsekwentnie ich przestrzegać,
  - dawać prawo do wyrażania poglądów,
  - rozpoznawać oczekiwania studentów,
  - angażować ich podczas formułowania celów i zadań,
  - wyrażać uczucia w sposób werbalny,
  - redukować napięcia,
  - stwarzać okazje do współpracy,
  - usprawniać komunikację,
  - wypracowywać konsensusy,
  - być kreatywnym i elastycznym w ocenie sytuacji dydaktycznych,
  - własnym przykładem ustanawiać wzory zachowań.

Z przedstawionych rozważań wynika, że ważne jest, by każdy nauczyciel akademicki posiadał wiedzę o przebiegu rozwoju człowieka w okresie adolescencji, ponieważ wiedza ta ułatwi mu realizację najważniejszych zadań wychowawczych przypisanych fazie młodzieńczości, do których należy: pomoc w przekształcaniu się procesu wychowania w autoedukację, wsparcie emocjonalne (zaspokajanie potrzeby afiliacji), pomoc w dalszym doskonaleniu osobowości i poznawaniu siebie.

PIŚMIENNICTWO

- Bacelewska D.** 2006. Repetytorium z rozwoju człowieka. Jelenia Góra, Kolegium Karkonoskie PWSZ, 229–232.
- Banach D., Bierzwińska J., Lanoto A.** 1968. Pomagamy w wyborze zawodu. Warszawa, NK, 59.
- Bańka A.** 1995. Zawodoznawstwo, doradztwo zawodowe, pośrednictwo pracy. Poznań, PRINT-B, 121.
- Hendryk C.** 2000. O takcie pedagogicznym nauczycieli akademickich i orientacji podmiotowej studentów. Szczecin, Oficyna Wydawnicza ROKP Zachodniopomorskiego Centrum Edukacyjnego, 20.
- Jaskot K.** 1994. Świadomość indywidualnego rozwoju studentów w trakcie studiów. Szczecin, Wydaw. USzczec., 8.
- Kuryjaniuk J.** 1982. Teorie rozwoju zawodowego a systemy klasyfikacyjne zawodów, w: Pedagogika pracy – przegląd badań. Red. T.W. Nowacki. Warszawa, WSiP, 271.
- Okoń W.** 1971. Elementy dydaktyki szkoły wyższej. Warszawa, PWN, 110.
- Plewka C.** 1999. Metodyka nauczania teoretycznych przedmiotów zawodowych. Radom, Instytut Technologii Eksploatacji, 130.
- Przetacznik-Gierowska M., Tyszkowa M.** 2000. Psychologia rozwoju człowieka zagadnienia ogólne. Warszawa, PWN, 45.
- Reykowski J.** 1979. Motywacja. Postawy prospołeczne a motywacja. Warszawa. PWN, 68.
- Reykowski J.** 1975. Teoria motywacji a zarządzanie. Warszawa, PWE, 23–60.
- Węgrzecka M.** 2000. Zarys psychologii. Kraków. Wydaw. AE w Krakowie, 100–114.
- Wilka-Duszyńska T.** 1989. Wykształcenie jako wartość w opinii studentów. Komunikat z badań IPNiSzW. Warszawa, PWN.

